Osmanlı'da İktisadî Hayat ve Vakıflar

EDİTÖRLER
KERİM İLKER BULUNUR - ÖMER FARUK CAN

Kronik
OSARK

Osmanlı'da İktisadî Hayat ve Vakıflar
EDİTÖRLER
KERİM İLKER BULUNUR
ÖMER FARUK CAN

Kronik

OSMANLI'DA İKTİSADÎ HAYAT VE VAKIFLAR

—

Editörler:
KERİM İLKER BULUNUR - ÖMER FARUK CAN

KRONİK KİTAP: 216
Osmanlı Tarihi Dizisi: 43

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Mayıs 2021, İstanbul

ISBN
978-625-7631-23-5

KAPAK RESMİ
Emanuel Stöckler, *Kapalı Çarşı* (İstanbul), 1849.

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
Bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

Osmanlı'da İktisadî Hayat ve Vakıflar

EDİTÖRLER
KERİM İLKER BULUNUR - ÖMER FARUK CAN

Kronik OSARK

OSMANLI DÖNEMİNDE ARNAVUTLUK'TA KURULAN PARA VAKIFLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hüseyin Çınar*

Osmanlı Döneminde Arnavutluk

Balkan yarımadasının batı bölgesinde yer alan Arnavutluk, günümüzde kuzeyden Karadağ, doğudan Kosova ve Makedonya, güneydoğudan Yunanistan ve batıdan ise Adriyatik Denizi ile çevrilidir. Günümüzdeki başlıca şehirleri Tiran, Draç (Durrës), İşkodra (Shkodër, İskenderiye), İlbasan (Elbasan) ve Avlonya'dır (Vlorë).[1]

Osmanlı idaresindeki Arnavutluk'la ilgili ilk kayıtlar Yıldırım Bayezid devrine (1389-ö.1403) kadar gitmektedir. Bu kayıtlar, 1394 ve 1397 tarihli Arnavutluk seferleri sonrasında yapılmış olan tahrirlere aittir. Yıldırım Bayezid'in, Emir Timur'a karşı Ankara Savaşı'nda (1402) mağlup olması üzerine, bu savaşa Osmanlıların yanında katılmış olan çok sayıdaki Arnavut beyi, savaş sonrasında oluşan siyasî ortamın da etkisiyle Venedik tarafına geçmiş; Osmanlı taraftarı olan İşkodra beyi Georgj Stratsimiroviç'in ölümünden (1403) sonra Venedik'in hâkimiyet alanı daha da genişlemiştir. Takip eden yıllarda Osmanlılarla Venedikliler yeniden karşı karşıya gelmiş; yapılan savaşta, Osmanlı tarafının galip gelmesiyle Arnavutluk üzerindeki Osmanlı hâkimiyeti yeniden tesis edilmiş ve Arvanid-ili (Arnavut-ili) adıyla bilinen

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tarih Bölümü, hcinar06@gmail.com

1 Mustafa L. Bilge, "Arnavutluk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 3/383.

sancak kurulmuştur (1415-1417). Arvanid sancağı, Osmanlı'nın bölgedeki ilk idarî birimidir. Osmanlı fetihlerinin bölgeye getirdiği yeni düzen, bu sancağın tahrir defterinde açıkça yer almaktadır. Burada yer alan kayıtlardan, timar verilen ailelerin genelde Hıristiyan olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde bölgedeki Türk nüfus ise umerâ ve ulemâ kökenli yöneticiler, bazı dirlik sahibi askerler ve dinî görevlilerdi. Türklerden timar sahibi olanlar, beraberindekilerle birlikte yaklaşık 800 kadardı. Arvanid sancakbeyi, sancak merkezi olan Ergiri Kasrı'nda otururdu. Ayrıca her kaza merkezinde bir kadı ve subaşı bulunurdu. II. Murad zamanında, Yanya'nın alınmasından (1430) sonra bölgede yeni bir arazi ve nüfus tahriri yapılmış (1432); bu tahrirle birlikte Arnavutluk'taki Osmanlı idaresi, öncesine göre daha da kuvvetli hale gelmiştir. Arnavut beylerinden İskender Bey'in isyanı, II. Murad'ı ve oğlu II. Mehmed'i devamlı surette meşgul etmiştir. Arnavutluk'un tamamen Osmanlı hâkimiyetine geçişi, İskender Bey'in 1468'de ölümü sonrasında, 1463'te imzalanan bir antlaşmaya dayanarak mirasçısı olduklarını iddia eden Venediklilerle yapılan savaşlar sonunda gerçekleşebilmiştir. 1463 yılında başlayan Osmanlı-Venedik savaşları sırasında, Arnavutluk'ta daha önce Osmanlı'nın elinden çıkmış olan birçok şehir geri alınmış; nihayet 1478'de Akçahisar, Drivasto, Leş (Lezhë) ve Jabyak'ın, 1479'da İşkodra ve 1501'de de Draç'ın ele geçirilmesiyle Osmanlı hâkimiyeti bölgede büyük ölçüde sağlanmış; tam hâkimiyet ise ancak 1571'de Bar (Antivari) ve Ülgün'ün alınmasıyla tesis edilebilmiştir.[2]

1466 yılına kadar Arnavutluk, Osmanlı idare sisteminde Arvanid-ili adı ile anılan sancağın idarî yapısı içindedir. Ergiri Kasrı, Klisura, Kanina, Belgrad (Arnavut Belgradı=Berat), Timorince, İskarapar, Pavlo-Kurtik, Kartalos, Akçahisar ve Akçahisar-ı Tiran bu sancağın alt birimleridir. Fatih Sultan Mehmed zamanında İlbasan kalesi inşa edilmiş (1466) ve burası yeni bir sancak

2 Arnavutluk'taki ilk fetihler ve 835/1431 tarihli tahrir için bk. Halil İnalcık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987), XI vd.; Bilge, "Arnavutluk", 3/385-386.

haline getirilmiş; daha sonra güneyde Avlonya, doğuda Ohri ve kuzeyde de İşkodra (İskenderiye) sancaklarının kurulmasıyla Arnavutluk'taki Osmanlı idarî sistemi genel hatlarıyla klasik yapısına kavuşmuştur.[3] Arnavutluk'un idarî yapısında 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar fazla bir değişiklik olmamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı idaresindeki Arnavutluk; İskenderiye (İşkodra), Ohri, Yanya, Berat (Arnavutluk Belgradı) ve Ergiri sancaklarından oluşmaktadır. Aynı dönemde vilayet teşkilatlarında yapılan düzenlemeler sonrasında Arnavutluk; İşkodra ve Yanya vilayetlerine ayrılmıştır. Bu dönemde Yanya, Berat, Ergiri ve Preveze sancakları Yanya vilayetine; Draç ve İlbasan sancakları İşkodra vilayetine; Görice sancağı ise Manastır vilayetine bağlanmıştır.[4] Nihayet, Balkan Savaşları bölgedeki durumu tamamen değiştirmiş; Osmanlı hükümeti tarafından kısa bir süre önce otonom statüsü kabul edilen Arnavutluk, 28 Kasım 1912'de Avlonya'da İsmail Kemâl'in bağımsızlık ilanıyla, Osmanlı'dan ayrılmıştır.[5] Böylece 15. yüzyılın başlarında Arnavutluk'ta başlayan Osmanlı hâkimiyeti ve idaresi 1912 yılında fiilen sona ermiştir. Arnavutluk, Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda en son terk ettiği topraklar, Arnavutlar da bölgede Türklere en yakın olan millettir. Yaklaşık beş asır Osmanlı yönetiminde kalan Arnavut halkı, bu dönemde Türklerle aynı idarî yapı içerisinde yer almış; dinî, sosyal ve kültürel kurumlarıyla ortak bir tarih inşa etmiştir.

Osmanlı idaresindeki Arnavutluk topraklarındaki yerleşim birimlerinin büyük bir kısmı günümüzde bu ülke sınırları içinde, bir kısmı da Karadağ, Makedonya, Kosova ve Yunanistan sınırları içinde kalmıştır. Arnavutluk'taki Osmanlı dönemi mimarî eserleri hakkında şu ana kadar derli toplu bilgi veren en önemli eser Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından kaleme alınmıştır. Ayverdi, Arnavutluk'un merkez ve köyleri ile birlikte Akçahisar, Avlonya, Berat, Draç, Ergiri, Görice, İlbasan, İşkodra, Opar ve Tepedelen

3 İnalcık, *Defter-i Sancak-i Arvanid*, XI; Bilge, "Arnavutluk", 3/386.

4 İnalcık, *Defter-i Sancak-i Arvanid*, XI.

5 Bilge, "Arnavutluk", 3/386-387.

şehirlerindeki dinî, sosyal, kültürel ve ticarî mekânlar hakkında elde ettiği bilgileri bir envanter oluşturarak yayınlamıştır. Bu çalışmada, Arnavutluk'un yukarıda belirtilen şehirlerinin merkez ve köylerinde 482 cami ve mescit, 28 medrese, 111 mektep, 144 tekke ve zaviye, 9 imaret, 123 han, 18 hamam ve kaplıca, 38 türbe, 18 köprü, 9 kale, 4 kule ve ocak, 13 çeşme, sebil ve su kemeri gibi binin üzerinde eserin varlığından bahsedilmiştir.[6] Ayverdi'nin tespit etmiş olduğu bu eserlerin, aşağı yukarı her birinin birer vakıf-hayrat olduğu düşünüldüğünde, Osmanlı döneminde Arnavutluk'ta vakıfların ne kadar yaygın ve etkin olduğunu söylemek mümkündür.

İslâm Toplumlarında Vakıf Müessesesi ve Para Vakıfları

İslâm medeniyetinin önemli bir parçası olan ve uygulama alanı bulduğu devlet ve toplumlarda pek çok hizmetin yerine getirilmesine aracı olan vakıf müessesesi, zamanla asırların birikimi ve tecrübesiyle kendi içinde devasa bir yapıya dönüşmüş ve uygulamalarıyla, bilhassa Osmanlı döneminde zirveye ulaşmıştır. İslâm hukukçularının genel tanımıyla vakıf; bir şahsın, mülkiyetindeki menkul (taşınır) ve gayrimenkul (taşınmaz) mallardan bir kısmını veya tamamını, Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla, insanların ihtiyacını karşılamak üzere dinî, hayrî ve sosyal bir amaç için ebedî olarak tahsis etmesidir. Bu tanımda da yer aldığı üzere, vakfedilen bir mal, ister menkul isterse gayrimenkul olsun, vakfı kuranın mülkü olmaktan çıkmakta, alım-satım ve mülkiyete konu olabilecek her türlü tasarruftan vazgeçilmekte, Allah'ın mülkü kabul edilmektedir.[7]

Vakıflar, geçmiş İslâm devletlerinin ve toplumlarının sosyal, ekonomik, dinî, eğitim, kültürel ve hatta siyasî hayatında oldukça

6 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2000), 4/403-436.

7 Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyıl Türkiye'de Vakıf Müessesesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 9.

önemli bir yere sahip olmuştur. Öyle ki, bu müessesenin uygulamada zirveye ulaştığı Osmanlı Devleti'nde, adalet ve güvenlik dışında kalan kamu hizmetleri vakıflar tarafından yerine getirilmiş, bunlarla ilgili tesisler kurulmuş, organizasyonları yapılmış ve devamlılıkları sağlanmıştır. Bu durumda toplumun ihtiyaç duyduğu sosyal, kültürel ve dinî hizmetler; sosyal statü ve cinsiyet ayrımı olmaksızın, toplumun her kademesindeki hali vakti yerinde olan pek çok kimse tarafından, merkezden en ücra yerleşim birimine kadar geniş bir coğrafyada, vakıflar tarafından yerine getirilmiştir.[8]

Bir vakfın bünyesinde genel olarak iki tür mal varlığı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, akarât-ı mevkûfe ya da kısaca akar da denilen arazi, bağ, bahçe, bostan, dükkân, değirmen, han, hamam ve bedesten gibi gayrimenkullerle, nakit para gibi gelir getiren menkul mallar; ikincisi de müessesât-ı hayriyye ya da kısaca hayrât da denilen vakfın kurulma amacına yönelik faaliyetlerin sürdürüldüğü cami, mescit, mektep, medrese, tekke, zaviye, hastahane, çeşme, su yolu, köprü ve benzeri hizmet yapılarıdır. Akarât-ı mevkûfe denilen vakfın gelir kaynakları, kiraya verilmek ya da paralarda olduğu gibi nemalandırmak suretiyle işletilmekte, elde edilen gelirler de vakfın amacına yönelik hizmetlerde kullanılmaktadır.[9]

Çalışma konusu olan para vakıfları (nukûd-ı mevkûfe), sadece nakit para ile kurulan vakıflar olup, menkul vakıflar arasında değerlendirilmektedir. Kuruluş amaçları bakımından gayrimenkul ile menkul vakıflar arasında fark yoktur. Para vakıflarının kurulması, meşruiyeti ve nasıl işletileceği konusu geçmişten günümüze pek çok tartışmaya konu olmuştur. Bu tartışmalar teorik düzeyde Osmanlı öncesi dönemlerde de yaşanmış; ancak uygulamada en yaygın olduğu Osmanlı döneminde, bu vakıflara karşı birkaç sebepten dolayı güçlü bir muhalefet oluşmuştur. Bunların başında vakıf paralarının işletilmesinde uygulanan usûlün faiz

8 Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf (Tarih)", *DİA,* 42/479-480.

9 Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 1.

uygulamasına benzerliği ve para vakıflarının süreklilik gösteremeyeceği düşüncesidir.[10] İslâm hukukçuları bir vakfın kurulması için birtakım şartlar aramışlardır. İslâm fıkhının oluşum safhasında, vakfedilen şeyin gelirinin devamlılık vasfı taşıyan gayrimenkul olması özelliği öne çıkartılmış, ancak zamanla dönemin iktisadî ve sosyal şartları ile zaruretler, İslâm hukukçularını kuralları genişletme ve esnetme mecburiyetinde bırakmıştır.[11]

Osmanlı döneminde para vakıfları üzerine yapılan tartışmalar daha çok 16. yüzyılda cereyan etmiştir. 1526-1536 yılları arasında şeyhülislâmlık da yapan İbn Kemâl, Osmanlı döneminde para vakıflarının meşruiyet tartışmasının başlangıcı kabul edilen bir risale yazmış, burada para vakıflarının câiz olduğu görüşünü savunmuştur.[12] Takip eden yıllarda para vakıfları ile ilgili tartışmalar devam etmiş; Anadolu Kazaskeri Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi ile Rumeli Kazaskeri Ebussuud Efendi bu

10 Hüseyin Çınar – Miyase Koyuncu Kaya, *Vakıflar Kaynakçası* (Ankara: VGM Yayınları, 2015), 82.

11 İslâm dünyasında para vakıfları ve Hanefî, Şafiî, Malikî ve Şiî mezheplerinin görüşleri ile tarihte ve günümüzdeki uygulamaları hakkında bir değerlendirme için bk. Murat Çizakça, İslam Dünyasında Vak*ıflar*, çev. Elif Süreyya Genç (Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2017), 37-74 (Bu eser, *A History of Philanthropic: Islamic World From the Seventh Century to the Present* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2000) başlıklı eserin çevirisidir). Osmanlı Devleti'nde resmî mezhep kabul edilen Hanefî mezhebinin (hukukunun) menkul malların vakfedilmesi hakkındaki görüşünün oluşum safhasında; İmâm-ı A'zam Ebû Hanife (ö. 767), menkulün vakfını kabul etmediği halde, onun öğrencilerinden İmam Ebû Yusuf (ö. 798), gayrimenkulün zaruri tamamlayıcıları veya sadece onun için faydalı unsurlar oldukları takdirde menkullerin de vakfına müsaade etmiştir. Aynı mezhebin bir başka hukukçusu ve Ebû Hanife'nin bir başka öğrencisi İmam Züfer (ö. 775) de, gayrimenkule bağlı olsun ya da olmasın menkullerin, hatta kullandıkça tükenebilen şeylerin de vakfını kabul etmiştir. Nihayet Ebû Hanife'nin diğer bir öğrencisi İmam Muhammed Şeybânî (ö.805), mahallî âdetler elverdiği takdirde menkullerin vakfını geçerli saymıştır (Ahmet Tabakoğlu, "İslam Dünyasında Para ve Bankacılık Tecrübesi", İktisat Tarihi: Toplu Makaleler-I (İstanbul: Kitabevi, 2005), 93, dipnot 43; Hamdi Döndüren, "16. Yüzyıl Kültürümüzde Finansman ve İstihdam Politikası", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 7/7 (1998), 63-64; Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları,* 32-33).

12 İbn Kemâl'in (Kemâlpaşazâde) risalesi, *Vakfü'd-Derâhim ve'd-Denânîr/Risâle fî Cevâzı Vakfi'd-Derâhim ve'd-Denânîr Kemâlpaşazâde* adını taşımaktadır.

tartışmalarda başı çekmiştir. Çivizâde para vakıflarını yasaklayan bir fetva vermiş, bu fetva 1538'de padişahın fermanı ile yürürlüğe girmiştir.[13] Bu uygulamaya en sert tepki Halvetî tarikatı şeyhlerinden Sofyalı Şeyh Bâlî Efendi'den gelmiş; başta padişah olmak üzere bu uygulamayı savunanlara ayrı ayrı mektuplar göndermiş; para vakfının câiz olduğunu, bu vakıflarının büyük bir halk hizmeti gördüğünü, yasaklanması halinde vakıflara dayanan müesseselerin kapanacağını, bundan da en fazla halka hizmet eden dinî müesseselerin ve buralardan yararlanan kimselerin zarar göreceğini dile getirmiştir.[14] Para vakıflarının yasaklanmasına en önemli tepki kazaskerlik ve şeyhülislâmlık görevlerinde bulunmuş olan Ebussuud Efendi'den gelmiştir. Çivizâde'nin fetvası ile para vakıflarına gelen yasak, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin girişimi ile 1548'de yine bir fermanla kaldırılmıştır. Daha sonra İmam Birgivî 1572 yılında Ebussuud'un fetvasına karşı bir risale kaleme almışsa da, para vakıfları ile ilgili uygulama, sonraki dönemlerde de Ebussuud'un fetvası yönünde devam etmiştir.[15] Şeyhülislâm Ebussuud Efendi para vakıflarının geçerliliğini onaylayan hüccette faiz ödenmesine atıfta bulunmamış; onun yerine, genelde bütün para vakıflarında bir formül haline gelen muamele-i şer'iyye (şer'î muamele) denilen hukukî işlem tabiri kullanılmış; bu da genelde, *"rehn-i kavî ve kefil-i melî veya her ikisinden biri ile onu on bir (ya da onu on bir buçuk bazen de ona on iki) hesâbı* (%15) *ile mu'amele-i şer'iyye ve murâbaha-i mer'iyye*

13 İsmail Kurt, *Para Vakıfları, Nazariyat ve Tatbikat* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996), 16; Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları,* 36-38.

14 Kurt, *Para Vakıfları,* 15; Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları,* 38-44.

15 Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi, menkul malların İmam Şâfiî'ye göre hiçbir kayda bağlı olmaksızın, Ebû Yusuf'a göre hakkında nass (kesin ve açık hüküm/ayet, hadis) olmak şartıyla, İmam Muhammed'e göre örf ve teâmül haline gelmesiyle ve İmam Züfer'e göre de kayıtsız şartsız vakfedilmesinin caiz olduğunu ileri sürmüştür. O bu görüşler içinde tercihini, İmam Muhammed Şeybânî'nin görüşü yönünde kullanmış ve vakfedilebilecek mal konusunda belli bir taşınırın kasdedilmediğinden, teâmül olduğu takdirde paranın da vakfedilebilecek mallar grubuna girebileceğine işaret etmiştir (Kurt, *Para Vakıfları,* 12-14; Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları,* 33-36, 47-50).

ile bâ-yed-i mütevelli beher sene alâ vechi'l-helâl istirbâh ve istiğlâl oluna" şeklinde ifade edilmiştir.[16]

Menkul ve gayrimenkul malların vakfedilmesinde, "ebedîlik (süreklilik)" niteliği esas alındığı için, nakit paranın vakfa konu olup olamayacağı hususu gerek Osmanlı döneminde gerekse günümüzde tartışma konusu olmuştur. Nakit paranın doğrudan tüketilme yoluyla tasarruf edilebilmesi ya da ticaret işine yatırılsa bile zarar riskinin bulunması yüzünden "süreklilik" niteliğini taşımadığı görüşü daima taraftar bulmuştur. Ancak bu problem, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin nakit parayı taşınır mal (menkul) kapsamına alarak, İmam Muhammed'in "teâmül kriteri"ne bağlamasıyla resmî bir çözüme kavuşturulmuştur.[17] Osmanlı döneminde kurulan para vakıfları, genellikle menkullerin de vakfedilebileceğini savunan İmam Züfer'in görüşüne dayandırılmıştır. Buna göre parasını vakfeden vakıf kurucusu (vâkıf), Osmanlı döneminde kadıya müracaat ettiğinde; kadı, İmam Züfer'in görüşüne göre vakfın câiz olduğuna, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşüne göre de sıhhat ve lüzumuna karar vererek vakfı tescil etme cihetine gider, böylece bir vakfın kuruluş prosedürü tamamlanmış olurdu.[18]

Para vakıfları, Osmanlı toplumunda gerek Anadolu gerekse Rumeli topraklarında oldukça yaygın bir uygulama alanı bulmuş; binlerce vakıf ya nakit paranın doğrudan ya da bir gayrimenkulle birlikte vakfedilmesiyle kurulmuştur.[19] Vakfiyelerde ya da vakıf tahrir defterlerinde yer alan para vakıflarına bakıldığında, vakfedilen paraların çok mütevazı rakamlardan başlayıp, vâkıfın hâli-vaktine ve amacına göre artmıştır. Para vakıfları daha

16 Yediyıldız, "Vakıf", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, 13/159.

17 Döndüren, "16. Yüzyıl Kültürümüzde Finansman", 64.

18 İsmail Kurt, "Para Vakıfları ve Davut Paşa Mahkemesi'nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri", *Prof. Dr. Sacit Adalı'ya 65. Yaş Armağanı* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2010), 10.

19 Osmanlı döneminde Rumeli'de kurulan para vakıfları için şu çalışmaya da bakılabilir: *Osmanlı Döneminde Rumeli'de Para Vakıfları*, ed. M. Bulut, haz. M. Bulut - H. Çınar - R. Ademi - A. Demir - A. Kudat - M. Doğan vd., 12 cilt (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, 2019).

çok dinî hizmetleri finanse etmek, avârız, yeniçeri orta sandıkları ve esnafın toplumsal ihtiyaçları gibi mahalle-köy mensubiyeti ya da meslektaş dayanışmasının tezahürü şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu vakıflardan ihtiyaç sahiplerine, vakıf akarların yıllık gelirlerinden, paraların ise işletilmesiyle elde edilen kârından yardım yapılır, ana kaynak ise korunurdu.[20]

Osmanlı Döneminde Arnavutluk'ta Kurulan Vakıflar

Bu çalışmada Osmanlı döneminde Arnavutluk'ta kurulan vakıflarla ilgili kaynağımız Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (VGM) Ankara'daki Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı bünyesindeki arşividir. Bu çalışma için Arnavutluk'taki arşivlerden yararlanma imkânımız olmadı; ancak Rudina Hallaçi'nin Arnavutluk Devleti Arşivleri Genel Müdürlüğü'ndeki vakıf kayıtlarından yararlanarak hazırladığı *Osmanlı Dönemi Arnavut Vakıfları (XVII-XIX. Asırlar)*[21] başlıklı yüksek lisans tezinden istifade edilmiştir. Hallaçi araştırma dönemi olarak 1603-1807 yılları arasını almış ve bu döneme ait 25 vakfın vakfiyesini incelemiştir. Bu vakıflardan 11'inin kurucusunun (25 vakıf kurucu arasında %44) askerî sınıf mensuplarına yani berat sahibi devlet görevlilerine, 14'ünün de (%56) reâyâ statüsündeki kimselere ait olduğunu tespit etmiştir.[22] Askerî sınıf içinde yer alan vakıf kurucularından 7'si seyfiye, 4'ü de ilmiye sınıfındandır. İncelenen vakfiyelere göre, seyfiye sınıfına mensup olanların medrese, mektep, imaret, han, hamam, değirmen ve dükkân gibi yapılarla, dinî, sosyal ve kültürel alanlara yönelik vakıflar kurdukları tespit edilmiştir. Hallaçi'nin incelediği vakıflardan reâyâ statüsündeki 14 vakıf kurucusundan 6'sı kadın, 8'i de erkektir.[23] Buradaki vakıflar çok daha önceden yapılmış bir hayrât için bir miktar paranın

20 Mehmet İpşirli, "Avârız Vakfı", *DİA*, 4/109; Miyase Koyuncu Kaya, "Vakıf Kurucusu Olarak Osmanlı Esnafı", *Vakıflar Dergisi* 42 (2014), 35-50.

21 Rudina Hallaçi, *Osmanlı Dönemi Arnavut Vakıfları (XVII-XIX. Asırlar)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

22 Hallaçi, *Osmanlı Dönemi Arnavut Vakıfları*, 37.

23 Hallaçi, *Osmanlı Dönemi Arnavut Vakıfları*, 50-51.

vakfedilmesi şeklinde kurulmuştur. Hallaçi'nin incelediği vakıflar, gelirleri bakımından tasnif edildiğinde menkul ve gayrimenkul vakıflar olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bununla birlikte aynı vakfiye içinde hem menkul hem de gayrimenkulün vakfedildiği vakıflar da mevcuttur. Aşağıda da belirtildiği üzere gelirleri bakımından 25 vakfiyeden 5'i (%20) gayrimenkul, 18'i (%70) menkul yani para, 2'si (%8) de hem menkul hem de gayrimenkul cinsinden malları içermektedir.[24] Para vakfedilen vakıflardan 14'ünü erkekler, 4'ünü ise kadınlar kurmuştur.

Tablo 1: Hallaçi'nin İncelediği Vakfiyelerde
Para Vakfeden Vakıf Kurucuları ve Vakfedilen Para Miktarları

Süleyman Paşa	500 kuruş	Hüseyin el-Hayat b. Yusuf	60.000 akçe
Hüseyin Hoca Efendi	7.000 akçe	Sadi Efendi b. Ömer	3.000 akçe
Ali Efendi b. Mehmed	3.500 akçe	Salih b. Seyid	4.650 akçe
Mehmed Efendi b. Hüseyin	40.000 akçe	Mahmure Hanım	12.000 akçe
Hüseyin Ağa b. Tâli Bey	15.000 akçe	Sadi Efendi	80.000 akçe
Sinan Bey	50.000 akçe	Fazlullah b. Hasan	46.000 akçe
Hasan Hoca b. Abdullah	30.000 akçe	Ali b. Sinan	30.000 akçe
Bekir Subaşı	2.000 akçe	Simitçi Kethüdası Osman Çelebi b. Sinan	3.000 akçe
Mehmed Efendi b. Yakub Efendi	21.600 akçe	Ayşe bt. Hüseyin el-İmam	10.000 akçe
Ayşe bt. Mehmed Paşa	100.000 akçe	Bekir Subaşı'nın Zevcesi	2.000 akçe
Toplam Vakfedilen Para	**500 kuruş, 519.750 akçe**		

Kaynak: Hallaçi, *Osmanlı Dönemi Arnavut Vakıfları*, 56-57.

İncelenen 25 vakfiyeden 18'inin tamamı para vakfıdır. Bunlardan 2'si hem para hem de gayrimenkul akar içermektedir. Bu durum bize Arnavutluk'ta para vakıflarının gayrimenkul vakıflardan

24 Hallaçi, *Osmanlı Dönemi Arnavut Vakıfları*, 52-54.

daha fazla olduğuna işaret etmektedir. Bunun muhtemel sebebi paranın az bir meblağ da olsa vakfedilebilir olmasından kaynaklanıyor olmasıdır. Yukarıda belirtilen para vakıflarından en yüksek meblağlı olanı 100.000 akçe ile Mehmed Paşa kızı Ayşe Hanım'a ait olanıdır. Süleyman Paşa'nın 500 kuruşluk para vakfı, kuruş akçe cinsine çevrildiğinde, 1 kuruş=120 akçe hesabı üzerinden 60.000 akçeye tekabül etmektedir. Burada belirtilen para vakıflarının ana sermayesinin toplamı akçe cinsinden 579.750 akçedir.

Osmanlı döneminde Arnavutluk'ta kurulan vakıflarla ilgili Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) Arşivi'nde çeşitli vakıf kayıtları bulunmaktadır. VGM Arşivi'nde yaptığımız genel bir taramada, Arnavutluk başlığı altında 178 vakıf kaydı tespit edilmiştir. Bu vakıfların en eski tarihlisi, İlbasan (Elbasan) şehrinin Ebubekir Çelebi Mahallesi'nden Mahmud Ağa oğlu Ebubekir Efendi adına kayıtlı vakıftır. Bu vakıf Ebubekir Efendi'nin vasiyetiyle, vefatından sonra yapılacak mescidin giderleri için terekesinde kaydedilen malının üçte birinin (46.466 gümüş dirhem/akçe) vakfedilmesiyle 1577 Mayıs ayı başlarında varisleri tarafından kurulmuştur.[25] Erken tarihli vakıflardan bir diğeri de Dergâh-ı Âlî Çavuşlarından Mahmud Bey oğlu Sinan Çelebi'ye ait Ergiri'de kurulan 1593 tarihli vakıftır.[26] VGM Arşivi'nde Arnavutluk başlığı altında kayıtlı son tarihli vakıflar ise; Mehmed Ağa oğlu Hilalzâde Zübeyir Hakkı Efendi tarafından Tiran'da 1909 yılında kurulan vakıf[27] ile Draç merkezde 1912 yılında kurulan Roğan (Roğon) Köyü Camii Vakfı[28] ve yine 1912 yılında Görice'de kurulan Barç Köyü Camii Vakfı'dır.[29]

25 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter No (nr.): 623, sayfa (s.) 65, sıra (sr.) 71. Vakfiye Evâsıt-ı Safer 985/30 Nisan-9 Mayıs tarihlidir.

26 VGMA, nr. 628, s. 483, sr. 251. Vakfiye 20 Receb 1001/22 Nisan 1593 tarihlidir.

27 VGMA, nr. 990, s. 50, sr. 41. Vakıf kaydı 25 Muharrem 1327/16 Şubat 1909 tarihlidir.

28 VGMA, nr. 183-0, s. 86, sr. 673. Vakıf kaydı 10 Zilka'de 1330/21 Ekim 1912 tarihlidir.

29 VGMA, nr. 180, s. 148, sr. 1162. Vakıf kaydı 25 Zilka'de 1330/ 5 Kasım 1912 tarihlidir.

Elbette yukarıda belirtilenler dışında Arnavutluk'ta başka vakıflar da kurulmuştur. Ancak biz burada sadece VGM Arşivi'ndeki kayıtlardan yola çıkarak bu tespitleri yapabildik. Yeni vakıf kayıtlarının ilavesi her zaman mümkündür. Tapu-Tahrir Defterleri içindeki vakıf kayıtları incelendiğinde, vakfiyelerine ulaşılamasa da bu sayının daha da artacağı ve daha eski tarihlere gideceği muhakkaktır. VGM Arşivi'ndeki kayıtlara göre; Osmanlı döneminde Arnavutluk'ta kurulan 176 vakfın şehirlere dağılımı şu şekildedir: Akçahisar (Kruya) ve Akçahisar-ı Tiran (Tiran) 15, Avlonya 7, Arnavud Belgradı/Berat 29, Bihlişte 2, Debre-i Zîr/Aşağı Debre (Piskopoya) 7, Delvine 1, Draç 9, Ergiri 16, Erseke (Kolonya) 6, Görice 11, Gramiş 1, İlbasan (Elbasan) 27, İşkodra 24, Kavaye 4, Kukes (Kökes) 6, Mat 1, Muzakya (Muzakiye) 1, Premedi (Permedi) 3, Tepedelen 6.

Arnavutluk'un Osmanlı hâkimiyetine geçiş sürecinde Osmanlı padişahlarından Yıldırım Bayezid, II. Murad, Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid orduları ile sefere gitmişlerdir. Fetihler ve yeni toprakların ilhakıyla birlikte gerek padişahlar gerekse diğer devlet erkânı buraları şenlendirmek, birer Osmanlı ve İslâm yurdu yapabilmek için cami, mescit, mektep, medrese, tekke, zaviye, imaret, han, hamam, kervansaray ve kule gibi hayrât yapılar yaptırmışlar ve bunları vakfetmişlerdir. Nitekim I. Mehmed Berat'ta, Fatih Sultan Mehmed İlbasan, Akçahisar ve İşkodra'da, II. Bayezid Berat, Draç ve Tepedelen'de vakıf eserler yaptırmışlardır. Sonraki dönemlerde de pek çok Osmanlı devlet adamı, asker, ulemâ, tasavvuf erbabı ve halktan pek çok kimse halkın dinî ve sosyal hayatını kolaylaştıran eserler inşa etmişlerdir.[30]

Osmanlı Döneminde Arnavutluk'ta Kurulan Para Vakıfları

Arnavutluk'a ait VGM Arşivi'ndeki 178 vakıf içinden 32'sinin (%18) vakıf gelirlerinin ya tamamı ya da bir kısmı menkul/para

30 Ömer Turan – M. Zeki İbrahimgil, *Balkanlardaki Türk Mimarî Eserlerinden Örnekler* (Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2004), 20-85.

bir kısmı da gayrimenkul cinsinden maldır. Burada belirtilen toplam vakıf sayısı içinde vakfiyesi olmayıp sadece vakıf şahsiyet kaydından vakıf adına ulaşılanlar da mevcuttur. Bu vakıfların gelirleri hakkında, vakfiyeleri olmadığı için şimdilik bilgi sahibi değiliz. Bu bilinmezlik vakıf gelir/akar hakkında kesin net bilgiler verilmesini zorlaştırmaktadır. Mesela, Arnavutluk'taki Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid ve Kanunî Sultan Süleyman camilerine ait doğrudan bir vakfiye kaydına arşivlerde rastlanmamaktadır. Muhtemelen bu padişahların başka yerlerdeki vakıflarından buralar için tahsisat ayrılmıştır.

Vakfiyelerinde para vakfeden vakıf kurucularından 3'ü kadındır. İncelenen 32 vakıfta vakfedilen para miktarı, farklı zamanlarda farklı para birimleri kullanıldığı için ayrı ayrı belirtilirse; 766.466 akçe (120 akçe=1 kuruş hesabından 6.387 kuruş), 264.200 kuruş, 8 adet 100'lük Mecidiye (800 kuruş) olmak üzere toplamda, takriben 271.387 kuruştur. Vakıf kuranlardan para vakfedenlerin 4'ü paşa, 1'i paşazâde, 1'i çavuş, 1'i bölükbaşı, 1'i muvakkat yüzbaşı, 8'i ağa (bunun 1'i silahdar), 1'i ağazade (bey), 6'sı efendi (bunun 2'si şeyh), 1'i efendizâde olup 2'sinin ise rütbe statüsü belirtilmemiştir. Vakıf kurucusu kadınlar (vâkıfe) vakfiyelerde hatun ve hanım olarak kaydedilmiş; sultan veya cariye asıllı kadın vakıf kurucusuna rastlanmamıştır.

Günümüzde Arnavutluk'un başkenti olan Tiran'ın adı, 19. yüzyılın ikinci yarısı öncesinde, genelde Osmanlı dönemi belgelerinde Akçahisar-ı Tiran olarak geçmektedir. Tiran'ın kuruluşunun, 1614 yılında Petrela Kalesi yakınındaki Mulleti köyünde bir Osmanlı asilzâdesi olan Ohri Sancakbeyi Barkinîzâde Süleyman Paşa'nın (Bargjini) bir cami, hamam, han ve bir imaretten oluşan külliye yaptırması; ayrıca buraya bir de pazar yeri ilave ederek köyün kasabaya dönüşmesini sağlaması ile başladığı kabul edilir. Bu külliyenin en önemli yapısı, günümüze herhangi bir şekilde ulaşmayan Atîk Cami (Câmi'-i Atîk/Eski Cami) olarak da bilinen Süleyman Paşa Camii'dir. Tiran, Balkanlar'dan geçen ticaret yollarıyla bağlantılı bir yerde olduğu için kısa zamanda bir ticaret

merkezi haline gelmiş, ekonomik gücü arttıkça, devlet adamları ve zenginler tarafından yaptırılan vakıflarla büyümüş ve nüfusu artmıştır. Tiran önce Akçahisar kazasının nahiyesi olarak Ohri sancağına bağlı iken daha sonra kaza merkezi statüsü kazanmış, bu durum Tanzimat'a kadar devam devam etmiştir. Tanzimat'tan sonra İşkodra vilayeti, İşkodra ve Draç olmak üzere iki sancak haline getirilmiş; bu dönemde Tiran, kaza olarak Draç'a bağlanmıştır.[31]

Tiran'da Osmanlı döneminde kurulan vakıflar içinde gelir olarak sadece para vakfedilen en dikkati çekici vakıf, Akçahisar kazasının Akçatiran (Akçahisar-ı Tiran) kasabasından Ali Olgun (Ülgün) oğlu Süleyman Ağa'nın 1855 Eylül ayı sonlarında tescil edilen vakfıdır.[32] Süleyman Ağa kurduğu bu vakıf için 25.000 kuruş vakfetmiş; bu paranın helal yol ile vakfın mütevellisi tarafından onu on bir buçuk (%15) hesabı üzere işletilmesini ve elde edilen senelik 3.750 kuruş gelirden (nemadan); 500'er kuruşun Medine-i Münevvere'de Tiran beldesinden gelen hacılara rehberlik eden, onların her türlü işleriyle ilgilenen delilleri Ebubekir ve Mehmed Sıddık efendilere, 1.875 kuruşun Harem-i Şerîf'te Ramazan ayında Kur'ân okuyan hâfızlara, 500 kuruşun Bâburrahman'daki sâkîlere (su dağıtıcılara) ve artan 375 kuruşun da vakfın tevliyetini yürüten mütevellilere verilmesini vakfiye şartlarında belirtmiştir. Bu vakıf, Medine'deki Tiran beldesinin delilleri kim olursa onların üzerinde

31 Machiel Kiel, "Tiran", *DİA,* 41/193; Behar Kaçeli, *Osmanlı Döneminde Tiran (XIX. Yüzyıl)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 1, 10-11, 16.

32 VGMA, nr. 605, s. 174, sr. 243. Evâsıt-ı Receb 1275/19-29 Eylül 1855 tarihli vakfiyede; "alâ-vechi'l-helâl bâ-yed-i mütevellî rehn-i kavî veya kefîl-i melî ile senevî ziyâde ve noksan olmayub onu on bir buçuk guruş hesâbıyla istirbâh olunub senevî hâsıl olan ribh ve nemâsı üç bin yedi yüz elli guruşdan Medîne-i Münevvere'de şeref-kâin Tiran beldemizin delîli Ebubekir Efendi'ye beş yüz guruş ve diğer delîlimiz Mehmed Sıddık Efendi'ye kezâlik beş yüz guruş ve Harem-i Şerîf'de Ramazân-ı mağfiret-nişânda tilâvet-i Kur'ân iden huffâz efendilere bin sekiz yüz yetmiş beş guruş ve Bâburrahman'da olan sâkîlere beş yüz guruş virile ve fazla kalan üç yüz yetmiş beş guruşu vazîfe-i tevliyet-i seneviyesi olub vakf-ı mezbûra mütevellî olanlar mutasarrıf ola ve mûmâ ileyhimâ delîl efendiler ba'de vefatihimâ yerlerine Tiran beldemizin delilleri her kim olur ise ânlara virilmek üzere meşrûta ola" denilmektedir.

devamı etmesi şartını taşımaktadır. Süleyman Ağa, ilk vakfından yaklaşık üç buçuk yıl sonra, bu kez 20.000 kuruş vakfetmiş ve bu paranın aynı şartlarla işletilmesini istemiş; vakfının senelik gelirinden 2.700 kuruşun, gerek kendi kasabasından gerekse başka yerlerdeki ahalinin fakirlerinden vefat edenlerin definleri için gerekli olan kefen, tahta vb. cenaze masraflarına harcanmasını, artan 300 kuruşun da mütevelliye tevliyet ücreti olarak verilmesi istemiştir.[33] Süleyman Ağa bu iki vakıfta toplamda 45.000 kuruş vakfetmiş; vakfının amacını da daha çok kendi kasabasındaki halkın dinî ve sosyal ihtiyaçları olarak belirlemiştir.

Arnavutluk'un köklü hanedan ailelerinden bir diğeri, Ali Bey Toptanîzâde'nin soyundan gelen ve Toptanîzâdeler olarak bilinen ailedir. Bu aileden Tiran'da vakıf kuran kişilerden biri de Akçahisar Kalesi'nden Tiran kasabasına inerek, burasının yönetimini Barkinîzâdelerden alan Kaplan Paşa'nın oğullarından Süleyman İzzet Paşa'dır. Bilindiği kadarıyla Kaplan Paşa'nın Mehmed Paşa, Abdurrahman Bey, Süleyman [İzzet] Paşa, Hacı Mahmud Bey ve Abdi Bey adında dört oğlu vardı.[34] Süleyman İzzet Paşa'nın 1867 yılında tescil ettirdiği vakfın vakfiyesinde, Tiran kasabasının "ekber-i kibâr-ı hânedân-ı kadîmlerinden" olarak tanımlanan Kaplan Paşa'nın oğlunun mîr-i mîrân/beylerbeyi zümresinden olduğu ifadesine yer verilmekte, vakfın kurulduğu tarihte hayatta olmayan ve isimleri Abdurrahman ve Mahmud Muhsin olarak geçen kardeşleri ile ortak olarak bu vakfı kurduğu belirtilmektedir.[35] O sıralar İşkodra eyaletine bağlı olan Tiran (Akçahisar-ı Tiran) kasabasında oturan Süleyman İzzet Paşa'nın kurduğu bu vakfın gayrimenkul ve menkul gelirleri arasında; Tiran'da Hacı Edhem Bey Camii yakınında bir ev, kuyumcular karşısında bir şerbethâne dükkânı, kardeşleri Abdurrahman ve Mahmud Muhsin ile ortak Câmi'-i Atîk (Süleyman Paşa Camii) yakınındaki medreseye bitişik olarak yaptıkları bir ekmekçi (etmekçi) ve bir bozacı

33 VGMA, nr. 989, s. 14-15, sr. 11. Süleyman Ağa'nın ikinci vakfiyesinin tarihi 7 Receb 1275/10 Şubat 1859'dur.

34 Kaçeli, *Osmanlı Döneminde Tiran,* 40-42.

35 VGMA, nr. 988, s. 103, sr. 36. Vakfiye tarihi 27 Ramazan 1283/2 Şubat 1867'dir.

dükkânları, aynı kasabanın Abdullah Bey Mahallesi'ndeki Paşam konakları denilen yerdeki 12 bâb odalarda olan üçte bir hissesi, Süleyman İzzet Paşa ile iki kardeşinin birlikte kendi mallarından ayrı olarak ve vakfın kurulduğu tarihe kadar nemaları ile birlikte 110.000 kuruşa ulaşan paradan, her üç kardeşin üçte bir hissesi vakıf olarak yer almıştır. Burada Süleyman İzzet Paşa'nın kardeşlerinin vakfettikleri üçte bir hissesi yer almıştır. Süleyman İzzet Paşa tarafından kurulan bu vakfın gelirleri arasında ev, dükkânlar ve odalardan oluşan, bir kısmı kardeşleri ile ortak olan gayrimenkul ile yine ortak tasarruflarında olan 110.000 kuruşun üçte biri olan 36.666 kuruş vakfedilmiş; gayrimenkullerin alışılagelen usûl üzere kirâya verilmesi (icâre-i mu'tâde), paranın da yukarıda bahsedildiği üzere mütevelli tarafından onu on bir buçuk (%15) hesabı üzere vakfiyede belirtildiği üzere "alâ vechi'l-helâl" yani helâl bir yol ile istirbah olunması istenmiştir. Vakfedilen gayrimenkul ve menkul (para) malların gelirinin harcanma yerleri ise; Süleyman İzzet Paşa ve kardeşlerinin Tiran'da Câmi'-i Atîk yakınında yaptırdıkları medrese binasının tamir ve bakımı, medresede ders veren müderrislerin, hâfız-ı kütüp (kütüphane görevlisi) ve sair görevlilerin maaşlarının verilmesi, artan vakıf gelirden de mütevelliye maaş verilmesi, medresede talebe sayısı artarsa ihtiyaca göre yeni odalar yapılması, talebenin fakir olanlarına, kandillerinde yakmaları için kâfi miktarda zeytinyağı verilmesi, bütün bu harcamalardan sonra yine de vakıf gelirden artma olursa onun da asıl mala ilave edilmesi şeklinde vakfiyede yer almıştır. Süleyman İzzet Paşa'nın kurduğu bu vakıf içinde bir başka gelir kalemi daha bulunmaktadır. O da Paşa'nın yine kardeşleri ile ortak tasarruflarında olan ve vakfın kurulduğu tarihte neması ile birlikte 68.000 kuruşa ulaşan paralarıdır. Her üç kardeşe ait bu paranın da üçte biri (22.666 kuruş) vakfedilmiş; yukarıda belirtildiği üzere aynı usûlle işletilmesi, elde edilen gelirden Tiran kasabasından Kavaya ve İlbasan'a giden caddelerin Uzun Nehir'e kadar olan kısmındaki kaldırımlardan tamire muhtaç olanların yapılması ve onarılması istenmiştir. Bu işlerin yapılması sonrasında da vakıf

gelirden bir artma olursa onun da asıl vakıf paraya ilave edilmesi istenmiştir. Vakıf hayrâta ait hizmetlerin asıl mal yerine, onun işletilmesi sonrasında oluşan neması ile yerine getirilmesi, vakfın asıl malına (parasına) dokunulmaması istenmiştir. Vakfın tevliyeti hayatta oldukça Süleyman İzzet Paşa'ya, vefatından sonra da evladının üzerine bırakılmıştır. Bu vakıf 19. yüzyılın ikinci yarısında Tiran'daki bir eğitim kurumu ile bir beledî hizmetin yerine getirilmesine yönelik kurulmuş; bir kısmı gayrimenkul bir kısmı da menkule dayalı geliri olan bir vakıftır. Bu vakıf ile Süleyman İzzet Paşa ve iki kardeşinin toplamda 59.332 kuruşa ulaşan parası vakfedilmiştir. Bu para aynı zamanda şehirde ihtiyacı olanlar için bir kredi kaynağı olmuştur.

Arnavutluk'un Berat şehrinin Osmanlı dönemindeki bir diğer adı da Arnavud (Arnabud) Belgradı'dır. Bu şehir için 19. yüzyılın ikinci yarısından önce daha çok Arnavud Belgradı adı kullanılmıştır. Berat şehrinde Osmanlı döneminde çeşitli vakıflar kurulmuştur. Bu vakıflardan biri de Mahmud Paşa'nın kızı Ayşe Kadın ile kocası Hasan Paşa'nın oğlu umerâdan Salih Bey'e ait 1679 tarihli iki ayrı para vakfıdır. Bu iki vakıf için ayrı ayrı vakfiye düzenlenmiş; mahkemede bu vakıfları Salih Bey tescil ettirmiştir. Ayşe Kadın ve Salih Bey'in bu vakıfları kurma gerekçeleri, Berat'ın Murad Çelebi Mahallesi'nde Salih Bey'in amcasının oğlu Hüseyin Paşa'nın 1670 yılında yaptırdığı caminin yanına karı-koca ortak olarak yaptırdıkları, 10 oda ve bir dershaneden oluşan medrese ile bir dârülkurrânın masraflarının ve ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Vakfın kurulduğu tarihte babası için "merhum" denilen Ayşe Kadın, kendi parasından 100.000 akçe (vakfiyede 1 kuruş 120 akçe denilmiş) yani 833,33 kuruş vakfetmiş; bu paranın da onu on bir buçuk hesabı (%15) üzere istirbah olunmasını ve borç verilecek kişilerde aranacak şartları vakfiyesinde ayrıntılı olarak belirtmiştir. Ayşe Kadın medresede program çerçevesinde ders verilmesini, dârülkurrâda ise haftada beş gün medresenin odalarında kalan talebe ile Kur'ân öğrenmek isteyenlere tecvid üzere Kur'ân dersi verilmesini istemiştir. Ayşe Kadın vakfettiği

paranın senelik gelirinden 10.000 akçeyi medrese ve darülkurrâ için, günde 10 akçeden senede 3.600 akçeyi tevliyet için, geri kalan 1.400 akçenin de mütevelli ve nâzır tarafından koruma altına alınarak medrese tamire muhtaç hale geldiğinde tamirinin ve bakımının yapılmasına tahsis etmiştir. Vakfın tevliyeti kocası Salih Bey'e bırakılırken, dârülkurrâda şeyhülkurrâ olan kişinin de hasbî nâzır olması istenmiştir.[36]

Aynı tarihli diğer vakfiye, merhum Hasan Paşa'nın oğlu, "emîrü'l-umerâi'l-kirâm" unvanı ile vakıf senedine adı kaydedilen Salih Bey'e aittir. Yukarıda, eşi Ayşe Kadın'ın vakfiyesini de mahkemede tescil ettiren Salih Bey, aynı medrese ve dârülkurrâ için 80.000 akçe (666,66 kuruş) para vakfetmiştir.[37] Vakfedilen paranın mütevelli tarafından muamele-i şer'iyye ile yukarıda belirtilen oran üzerinden istirbah olunması ve elde edilen senelik gelirden (nemadan) 6.000 akçenin medresenin müderrisine verilmesi şart koşulmuştur. Aynı medresenin müderrisinin, daha önce imam iken kendisine merhume Ayşe Hatun vakfından verilmesi şart koşulan senelik 4.000 akçe ile birlikte, iki vakıftan senede toplam 10.000 akçe (günde yaklaşık 28 akçe) vazife ücreti alması şartlar arasında yer almıştır. Salih Bey yaşadığı süre içinde kendi üzerinde olacak olan tevliyet için 1.600 akçe, medresenin ve darülkurrânın odaları için mum akçesi, aydınlatmada kullanılacak zeytinyağı ve diğer masraflar için de bazı harcama kalemleri belirlemiştir. Salih Bey ve eşi Ayşe Kadın'ın vakfiyesinde, Hz. Muhammed'in ruhundan başlamak üzere, anne ve babaları ile vefatlarından sonra kendi ruhlarına üçer İhlas ve birer Fatiha okunması yer almıştır. Haftada beş gün tedris hizmeti verecek olan bir eğitim kurumu için Salih Bey ile eşi Ayşe Kadın toplamda 180.000 akçe (1.500 kuruş) para vakfetmişler; bu paranın işletilmesi sonucunda elde edilen gelirle, şehrin dinî, sosyal ve kültürel hayatına azımsanamayacak boyutta katkı sağlamışlardır.

36 VGMA, nr. 623, s. 272, sr. 292. Her iki vakfiyenin tarihi 6 Receb 1090/13 Ağustos'tur.

37 VGMA, nr. 623, s. 272-273, sr. 293.

Ayşe Kadın ve Salih Bey'in 1679 tarihli para vakfından yaklaşık 22 yıl sonra, aynı medrese ve dârülkurrâ için bu kez sadece Ayşe Hanım tarafından 75.000 akçe vakfedilmiştir.[38] Önceki iki vakfiyede vakfı kuran kişinin ismi Ayşe Kadın ve baba adı da Mahmud Paşa olarak geçerken, bu kez "Ayşe Hanım binti'l-merhûm Mehmed Paşa ibn Abdurrahman" kaydı yer almıştır. Bu vakfiyede Ayşe Hanım'ın önceki vakfiyelerdeki hayrât ve kocasının adı gibi bilgiler aynı, sadece babasının adı Mahmud Paşa yerine Mehmed Paşa olarak yazılmıştır. Ayşe Hanım ile Ayşe Kadın muhtemelen aynı kişi, burada baba isminin yanlış yazıldığını düşünmekteyiz. Ayşe Hanım'ın 1701 tarihli, 75.000 akçelik para vakfını, vekili olarak yine kocası Salih Bey mahkemede tescil ettirmiştir. Daha önceki vakfedilen paralarda olduğu gibi onu on bir buçuk hesabı üzere işletilecek olan vakıf paranın gelirinden, kendisinin eşi ile daha önce yaptırdığı dârülkurrâda talebeye haftada beş gün tecvid ile Kur'ân-ı Kerim öğreten şeyhülkurrâya günde 28 akçe vazife ücreti ve bu vakfa mütevelli olan Veliyüddin Efendi'ye de günde 3 akçe tevliyet ücreti verilmesi istenmiştir. Bu para vakfı, Ayşe Kadın ile Salih Bey'in daha önceki iki vakfını tamamlar niteliktedir. O vakıflarda şeyhülkurrâ için herhangi bir vazife ücretine rastlanmazken, bu vakıfta, daha önce müderris için belirlenen ücret şeyhülkurrâ için de vakıf şartları arasında yer almıştır. Bu durumda Salih Bey ve eşi Ayşe Kadın, her üç para vakfında toplamda 255.000 akçe (2.125 kuruş) vakfetmişlerdir. Bu para işletildiği takdirde, vakıf paranın yıllık neması 38.250 akçeyi bulmaktadır. Bu meblağ tevliyet ücreti dışında, medrese ve dârülkurrâdaki görevlilerle, bu yapıların diğer ihtiyaçlarına tahsis edilmiştir.

Berat şehrinde kurulan vakıflardan biri de Kaplan Mehmed Paşa oğlu Avlonya mutasarrıfı Hüseyin Paşa'nın 1709 yılında kurduğu vakıftır. Hüseyin Paşa'nın babası Kaplan Paşa, Avlonya muhafızı ve mîr-i mirân olarak katıldığı 1697 yılındaki Zenta Savaşı'nda şehit olmuş; iki oğlundan önce Zeynel Paşa,

38 VGMA, nr. 624, s. 336, sr. 304. Vakfiye tarihi 24 Zilkâde 1112/2 Mayıs 1701'dir.

1111/1699-1700 yılında da Hüseyin Paşa Avlonya sancağı mutasarrıfı olmuştur.[39] Hüseyin Paşa Avlonya'dan sonra, 1132/1720 yılında Yanya sancağı mutasarrıflığına getirilmiş, bir iki sene sonra da vefat etmiştir.[40] Vakfiyesinde yer aldığı üzere, Arnavud Belgradı'nın (Berat) Hacı Sinan Mahallesi'nde oturan ve Avlonya sancağına ber-vech-i arpalık mutasarrıf olan Hüseyin Paşa, aynı şehrin Câmi-i Atik Mahallesi'nde kendisinin daha önce vakfettiği zaviye ve onun içine yaptırdığı mektep için Arnavut Belgradı'nda 18 adet dükkân, Malakas nahiyesinin Bovan köyünde bir değirmen ve 40.000 akçe para vakfetmiştir.[41] Vakfın kurulduğu tarihte bu zaviye Halvetî tarikatı dervişlerinin hizmetinde olup şeyhi de İbrahim Efendi'dir. Hüseyin Paşa vakfettiği gayrimenkulün kira geliri ile paranın işletilmesi sonrasında elde edilen nemasından, mütevellinin her sene zaviye içindeki mektebin muallimine 1.800 akçe, artanın da zaviyede şeyh olan İbrahim Efendi'ye verilmesini istemiştir. Vakfın tevliyeti hayatta oldukça vâkıfın kendisine, vefatından sonra da evladına bırakılmıştır.

Arnavud Belgradı'nın Hüseyin Antala Mahallesi'nden Yakup Efendi oğlu Mehmed Efendi 1717 yılında bir vakıf kurmuş ve aynı şehirdeki Hüseyin Gavran Camii'nin hitabet ciheti için 40.000 akçe para vakfetmiştir.[42] Mehmed Efendi, vakfettiği bu paranın senede onu on bir buçuk (%15) hesabı üzere işletilmesini (istirbah olunmasını), elde edilen gelirden her 1.000 akçeden 130'ar akçenin Hüseyin Gavran Câmii'ne hatip tayin olunan oğlu Ahmed'e vazife ücreti, geri kalan her 1.000 akçeden 20 akçenin de vakfın mütevellisi Süleyman Efendi'ye tevliyet ücreti olarak verilmesini istemiştir. Bu para vakfından hatip için ayrılan ücret senede 5.200 akçe, mütevelli için de 800 akçedir.

39 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî,* haz. Nuri Akbayır, çev. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 3/867.

40 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 3/714.

41 VGMA, nr. 623, s. 300-301, sr. 311. Vakfiye tarihi Evâil-i Cemâziyelevvel 1121/9-18 Temmuz 1709'dur.

42 VGMA, nr. 623, s. 239, sr. 237. Vakfiye tarihi Evâil-i Cemâziyelevvel 1129/13-22 Nisan 1717'dir.

Arnavud Belgradı'nda 18. yüzyılda kurulan vakıflardan biri de Hüseyin Paşa oğlu Mahmud Paşa'nın, Derviş ve Kara lakapları ile de tanınan oğlu İsmail Paşa'nın 1748 yılında kurduğu vakıftır.[43] İsmail Paşa'nın babası Mahmud Paşa, 1134/1721-22'te Avlonya sancağı mutasarrıfı, 1141/1728-29'de Delvine, 1143/1730-31'te Avlonya ve Delvine sancaklarının mutasarrıfıdır. İsmail Paşa'nın babası Mahmud Paşa 29 Cemâziyelevvel 1158/29 Haziran 1745 tarihinde Erzurum'da, ordu-yı hümâyun İran seferinde kışlakta iken vefat etmiştir.[44] İsmail Paşa babasının ölümünden üç yıl sonra, aynı yıl içinde iki vakfiye tescil ettirmiştir. Bunlardan ilki kendisine, ikincisi de eşi Mehmed Paşa kızı Hatice Hanım'a aittir. Her iki vakfiyede İsmail Paşa için Arnavud Belgradı eşrâfından denilirken, Derviş lakabı isminin önünde yer almıştır. Sonraki döneme ait kayıtlarda Derviş lakabı yerine Kara lakabı ile karşılaşılmaktadır.[45]

43 VGMA, nr. 738, s. 25-28, sr. 18. Vakfiye tarihi Receb 1161/27 Haziran-26 Temmuz 1748'dir.

44 Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), AE.SMHD.I, 185/14366. Kassam defterine Mahmud Paşa ibn Hüseyin Paşa ibn Murad Paşa adıyla kaydedilen tereke kaydında, Paşa'nın vârislerinin; zevcesi İslâm Ağa kızı Rabia Hanım ile büyük oğulları İsmail Paşa, Süleyman Bey, Mehmed Bey ile büyük kızları Meryem Hanım, Ayşe Hanım ve küçük kızı Kadın Hanım olduğu bilgisi yer almaktadır. Mahmud Paşa'nın sefer sırasında yanında bulunan silah, eşya ve paranın toplam yekûnunun 1.732 kuruş olduğu yapılan müzayede ve hesap sonunda ortaya çıkmış; Paşa'nın techiz, tekfin ile terekesinin taksim masrafları dışında 1.598,5 kuruş mirasçılarına intikal etmiştir.

45 BOA, TSMA.e, 790/94. İsmail Paşa 1170/1756-57'de vezir rütbesiyle Avlonya ve Delvine sancakları mutasarrıfıdır. 1759'da kendisine Yanya sancağı da arpalık olarak verilmiş; ancak aynı yılın sonunda üzerindeki görevler alınmış, cezalandırılması ve eşyasının teslimi bu sancaklara tayin edilen Süleyman Paşa'dan istenmiştir. Vezir İsmail Paşa 1176/1762-63'te yeniden Avlonya sancağı mutasarrıfıdır; ertesi yıl ilaveten İlbasan ve Delvine sancakları da kendisine tevcih edilmiştir. 20 Safer 1178/19 Ağustos 1764 tarihli bir belgede, Avlonya'da Vezir İsmail Paşa'nın, Kaplan Paşa'nın oğlunu hile ile öldürdüğü ve kendisinin de maktulün annesi tarafından öldürüldüğü, her ikisinin mal ve eşyalarının deftere kaydedilerek İstanbul'a getirilmesi istenmiştir. 27 Safer 1178/ 26 Ağustos 1764 tarihli bir kayıtta bu kez Avlonya, Delvine ve İlbasan sancakları mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa'nın Avlonya ahalisiyle muharebe ederken vefat eylediği bildirilerek, bütün emval, eşya ve parasının mîrî tarafından zabtı istenmiştir. Aynı durum iki taraf arasındaki çatışmada ölen Kaplan Paşa için de talep edilmiştir (BOA, C.ML, 615/25378).

İsmail Paşa babası Mahmud Paşa'nın Berat şehrinde inşa ettirdiği caminin yakınına bir zaviye yaptırmış, bu zaviyede şeyh ve dervişlerin (Celvetiyye tarikatı müntesipleri) aile ve hizmetkârları ile kalmaları, ayrıca gelip geçen misafirlerin de konaklaması istenmiştir. Vakfiyede, zaviyede kalacak şeyh ve dervişlerle, misafirlerin yeme-içme, aydınlatma ve giyimle ilgili masraflarına yapılacak harcamalar ayrı ayrı belirtilmiş; günlük okunacak sûreler, yapılacak dualar ve zikirler de bir bir sıralanmıştır. Vâkıf İsmail Paşa vakfın gelirleri ile zaviyenin avlusuna dervişlerin ikameti için on iki hücre (oda) yaptırmış, her odada iki dervişin oturmasını ve her birine de günde 3'er akçe verilmesini istemiştir. Zaviyenin masrafları dışında, İsmail Paşa'nın vâlidesi Rabia Hanım'ın yaptırdığı medresenin yanına, kendisinin yaptırdığı kurrâhânenin (dârülkurrâ=Kur'ân öğretilen yer) kurrâsına günde 40 akçe, yine kurrâhâne yanına yaptırdığı mektebhânenin muallimine günde 20 akçe, Akçahisar kazasındaki Sarı Saltık Türbesi'ndeki türbedâra günde 10 akçe, vakfın mütevellisine günde 40 akçe vazife ücreti verilmesi, ayrıca vakfın gelirinden her sene 12.000 akçenin de Haremeyn-i Şerîfeyn tarafına gidecek surre için Âsitâne-i Saâdet'te Dârüssaade Ağası'na mütevelli tarafından gönderilmesi istenmiştir.

Derviş İsmail Paşa yukarıda belirtilen hayrât için Arnavud Belgrad'ında çok sayıda değirmen ve civar köylerdeki çiftliklerle, çiftlik evleri, yurt yerleri, bağ, bahçe, bostan ve 20.000 kuruş para vakfetmiştir. Vakfedilen paranın zayi olma ihtimaline karşı da vakıf şartında istibdal (değişiklik) yapılarak, Arnavud Belgradı'nda arazi sahiplerinden çiftlik ve mera satın alınıp vakıf gayrimenkulleri arasında dâhil edilmiştir. Böylece vakfedilen para, işletilme yerine gayrimenkule bağlanarak vakıf akara dönüştürülmüştür.

Derviş İsmail Paşa'nın eşi Mehmed Paşa kızı Hatice Hanım da Muharrem 1162/Aralık 1748-Ocak 1749 tarihinde bir vakıf kurmuştur.[46] Hatice Hanım'ın kurduğu vakfın amacını; Arnavud Belgradı'nda kocasının yaptırdığı zaviyenin avlusuna kendisinin

46 VGMA, nr. 738, s. 31-32, sr. 20.

yaptırdığı ve vakfettiği kütüphanedeki görevliye, Kur'ân okunmasına, vakıf gayrimenkullerin tamirine, surre ile Haremeyn hazinesi üzerinden Medine-i Münevvere'deki hizmetlilerle, hayatta oldukça kendisine her sene 1.500 kuruş verilmesi şeklinde sıralamak mümkündür. Hatice Hanım'ın vakfının akarları arasında da Arnavud Belgradı ile Avlonya ve civarındaki bazı köylerdeki çiftlik, mera, çiftlik evi, ambar, bahçe, bostan, zeytin ağacı ve 2.966 koyun ile menkul olarak 3.000 kuruş para yer almaktadır. Vakfedilen paranın zayi olma ihtimaline karşı vakfa faydalı gelire dönüştürülmesi vakfiyede istenmiş; bu meblağ karşılığında da vakfa gayrimenkul akar satın alınmış, böylece vakıf şartında istibdal gerçekleştirilmiştir.

Arnavud Belgradı'nın Güngörmez Mahallesi'nden Hüseyin Efendi oğlu Silahdar Mehmed Ağa 1175/1761-1762 yılında bir vakıf kurmuş; bu vakıf ile daha önce kurduğu vakfın şartında istibdale yani değişikliğe gitmiştir. Silahdar Mehmed Ağa, mahallesindeki mescidin toprağına daha önce bir muallimhane yaptırmış, burada görev yapacak sıbyan muallimine ücret ödenmesi için 6.000 akçe vakfetmiş, bunun da onu on bir buçuk hesabı (%15) üzere şer'î usûllere uygun olarak istirbah olunmasını istemiştir. Silahdar Mehmed Ağa ikinci vakfiyesinde vakıf paranın *"devam ve sebatı"* olmadığını belirterek, vakfedilen paranın *"vakfiyyetinden rücû' etmiş"* yani geri dönmüş ve bunun yerine Arnavud Belgradı'nın Rosguç köyü sınırındaki iki bâb mülk değirmenini vakfetmiştir.[47] Vakfiyede, vakfın gelirinden günde 30 akçenin, yukarıda belirtilen muallimhânede ve onun yanındaki zaviyede, postnişîn ve muallim olan Celvetiyye tarikatı şeyhlerinden Şeyh Said Efendi'ye (vefatından sonra her kim zaviyede postnişin, muallimhanede muallim olursa) vazife ücreti olarak verilmesi; ayrıca vakıf hayrât ve akarın tamir ve bakımı ile diğer masraflara yapılacak harcamalara da yer verilmiştir. Silahdar Mehmed Ağa'ya ait bir başka vakıf kaydı, Seyyid İbrahim Paşa'nın kethüdası Mehmed Ağa bin Hüseyin adıyla kayıtlarda yer

47 VGMA, nr. 627, s. 266, sr. 146.

almış; burada da vakfın akarları arasında gayrimenkul olarak değirmen, zeytin ağacı ve bağ yer almıştır.[48]

Arnavud Belgradı'nda (Berat) yaptırdığı eserler ve bunlar için kurduğu vakıflarla yaşadığı şehrin imar ve ihyasına katkı sağlayan şahsiyetlerden biri de Kaplan Paşazâde Mehmed Paşa oğlu İbrahim Paşa'dır.[49] İbrahim Paşa'nın oğlu Süleyman Paşa da Arnavud Belgradı'nda babasının hayrâtına yenilerini katmıştır. Süleyman Bey'in mîr-i mirân rütbesi alarak paşa unvanı kullanması, o tarihte Avlonya mutasarrıfı olan babasının iltimasıyla 5 Şaban 1218/20 Kasım 1803 tarihinde gerçekleşmiştir.[50] Süleyman Paşa 1240-1241/1824-25 yıllarında Avlonya sancağı mutasarrıfıdır.[51]

48 VGMA, nr. 725, s. 323.

49 İbrahim Paşa'nın vakıf ve hayrâtı için bk. Mevlüt Çam, "Berat (Arnavud Belgradı) Vakıfları Üzerine Bir Değerlendirme", *Vakıflar Dergisi* 50 (Aralık 2018), 137-138, 145-146. İbrahim Paşa'nın Evâhir-i Rebîulevvel 1212/12-21 Eylül 1797 tarihli vakfiyesinde, vakıf kurucusunun ismi; "… Medîne-i Arnavud Belgradı kazâsında sâkin olup hâlâ Avlonya sancağı mutasarrıfı mîr-i mîrân-ı icâreden Kaplan Paşazâde saadetlü İbrahim Paşa" denilmekte; Paşa'nın bu vakfında zikrettiği hayrat ise kale içinde kendi yaptırdığı caminin masrafları ve görevli giderleri, Fatih Sultan Mehmed Camii ve Akmescid'in tamiri, Şeyh Bayezid, Şeyh Mustafa Karabaş ve Hüseyin Paşa tekkelerinin fukaraları için Ramazan ayında yemek bedeli, Ceramlus Camii ve bu camiye giden kaldırımların tamiri, muhtelif yerlerde kaldırım tamiri, Mekke ve Medine'ye surre gönderilmesi yer almıştır (Çam, "Berat (Arnavud Belgradı) Vakıfları"; VGMA, nr. 744, s. 10, sr. 4). İbrahim Paşa'nın İşkodra/İskenderiye sancağı mutasarrıfı iken Evâsıt-ı Zilhicce 1217/13-22 Nisan 1803 tarihinde kurduğu vakfın vakfiyesinde de kendisi için "sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât ve rağibü's-sadakati ve'l-meberrât el-vezîrü'l-mu'azzam ve'd-düstûru'l-mükerrem ve'l-müşîrü'l-müfahham müşeyyidi erkâni'd-Devleti'l-Osmaniyye ve hâfız-ı aktari'l-vilâdi'l-İslâmiyye vâliyen alâ livâ-i İskenderiye el-Vezir İbrahim Paşa ibni'l-Vezir Mehmed Paşa ibn Mustafa Bey ibni'l-Vezir Koca Süleyman Paşa" ibaresi yer almaktadır. İbrahim Paşa bu vakfını, Arnavud Belgradı'nın Akköprü Mahallesi'nde bulunan medrese öğrencileri ve Kadiri Tekkesi fukarası ve tekkenin tamiri, Mahmud Paşa Camii görevli giderleri, Murad Çelebi Mahallesi'ndeki Hüseyin Paşa Camii tamiri, Hüseyin Paşa Tekkesi fukarası, Akköprü Mahallesi'ndeki saatin tamiri, Vlaşte (Vilabişte) kenarında Sarayköprüsü civarındaki kaldırımların tamiri, Yukarıpazar'da Mahmud Paşa vâlidesinin yaptırdığı caminin tamiri, Doşnik köyünde yaptırdığı caminin tamiri ve görevli giderleri için kurmuştur (Çam, "Berat (Arnavud Belgradı) Vakıfları"; VGMA, nr. 629, s. 671, sr. 463).

50 BOA, HAT, 37/1867.

51 BOA, HAT, 960/33897.

4 Zilhicce 1252/12 Mart 1837 tarihli bir belgede de Avlonya'da, Berat diğer adı ile Arnavud Belgradı hânedanından ve mîr-i mîrândan İbrahim Paşazâde Süleyman Paşa'nın bilâ-veled vefatıyla uhdesinde olup hazinece zabtolunan çiftliklerin taliplerine ihale olunduğu bilgisi yer alıyor.[52] Bu kayıt bize Süleyman Paşa'nın 1837 yılı başlarından önce vefat ettiğine işaret etmektedir. İbrahim Paşa'nın oğlu Süleyman Paşa'nın VGM Arşivi'nde iki vakıf kaydı yer almaktadır. Bunların ilki, Süleyman Paşa'nın daha önce babasının Babakadı Mahallesi'nde yaptırdığı, kendisinin de yeniden tamir edip ihya ettiği caminin bakım, onarım ve görevli giderleri için Ekim 1826'da kurulmuştur.[53] Bu vakfa akar olarak Malakas-ı Zîr nahiyesindeki iki göz değirmen ile vakfiyede miktarı belirtilmeyen bir miktar para vakfedilmiştir. Bu cami, Arnavud Belgradı'nda daha önce babası İbrahim Paşa tarafından yaptırılan ve Süleyman Paşa'nın adı ile de anılan Bekârlar cami olup vakfiyede, vakfın gelirinden senelik olarak caminin hatibine 150 kuruş, imamına 100 kuruş, kayyım ve müezzin olan kişilere 50'şer kuruş, caminin kuyusundan su çıkaran kişiye 100 kuruş vazife ücreti verilmesi, ayrıca tamir ve aydınlatma masrafların da karşılanması gibi şartlar yer almıştır. Bu vakıfta miktarı belirtilmeyen vakıf paranın işletilmesi hakkında vakfiyede bir şart yer almamıştır. Süleyman Paşa'nın aynı tarihli diğer vakfiyesinde de Osum ve Zagoriye nehri üzerindeki dört göz değirmeni vakfettiği, bu değirmenlerden elde edilen gelir ile de Arnavud Belgradı'nda II. Bayezid Camii civarında Üsküdarlı Aziz Mahmud Hüdâî halifelerinden Şeyh Bayezid Tekkesi'nin tamiri ile görevli giderleri ve dervişlerin yeme içme masraflarına sarf olunmasını şart koşulmuştur.[54]

İncelediğimiz para vakıfları içinde Arnavud Belgradı'nda kurulan son vakıf, bu sancağın Tomorinçe (Tomurinçe) nahiyesinin Şemirzek/Hemirzek-i Bâlâ köyünden Nakşibendi tarikatı

52 BOA, C.ML, 225/9352.

53 VGMA, nr. 987, s. 147-148, sr. 48. Vakfiye tarihi Evâsıt-ı Rebîülevvel 1242/13-22 Ekim 1826'dır.

54 Çam, "Berat (Arnavud Belgradı) Vakıfları", 145-146. VGMA, nr. 987, s. 147, sr. 48.

şeyhlerinden Ali oğlu Şeyh Mustafa Efendi'nin 1896 yılında kurduğu vakıftır. Şeyh Mustafa Efendi, Şemirzek köyünün Kontepesi denilen mahallinde bulunan Şeyh Abbas Türbesi üstüne bir türbe ile yanına içinde 3 hücresi (odası) bulunan bir zaviye yaptırmış ve buradaki dervişlerin ihtiyaçları ile aydınlatma masrafları için de 4.000 kuruş para vakfetmiştir. Bu paranın işletilmesi sonucunda ortaya çıkan gelirden senede 280 kuruşun zaviyedeki görevliler ve hizmetler için harcanması istenmiştir.[55]

Begül Ağazâde Timur Bey'in oğlu Süleyman Bey 1778 yılında bir vakıf kurmuş ve Debre kazasının Debre-i Zîr (Aşağı Debre) nahiyesine bağlı Deşat köyünde yaptırdığı caminin görevlilerinin maaşları ve diğer masrafları için 1.400 kuruş para vakfetmiştir. Vâkıf bu paranın senede onu on bir buçuk hesabı üzere (%15) işletilmesini ve elde edilen gelirden mütevellinin caminin imamına 25 akçe, hatibine 11 akçe, mütevellisine de 3 akçe günlük vazife ücreti verilmesini istemiştir.[56]

Arnavutluk'un Ergiri Kesri kaymakamlığına bağlı Delvine kazasının Garzik (Gardik) köyünden Şeyh İbrahim Efendi oğlu Hüseyin Efendi 1848 yılında bir vakıf kurmuş; vakfiyesinde vakfını kurma amacını ise aynı köydeki Halveti tarikatına ait zaviyede misafir olacak müslüman ahaliye ikram edilecek yiyecek masrafının karşılanması ve artan gelirin de zaviyenin şeyhinin tasarrufuna bırakılması olarak belirlemiştir. Hüseyin Efendi vakfına gelir olmak üzere 1.000 kuruş para vakfetmiş; bu paranın mütevelli tarafından 1.000 kuruşu 120 kuruş hesabı (%12) üzere işletilmesini (istirbah olunmasını) istemiştir.[57] Delvine kazasının Garzik köyünden bir başka vakıf kuran kişi de Zeynel Efendi oğlu Derviş Hamza Efendi'dir. Derviş Hamza, aynı kazanın Kolonya köyündeki Halvetiyye Tekkesi'nde misafir olacaklar için 1.000 kuruş para vakfetmiş; bu paranın onu on bir buçuk (%15) hesabı üzere mütevelli tarafından işletilmesini, elde edilen gelirden

55 VGMA, nr. 988, s. 97, sr. 33. Vakfiye tarihi 22 Şevval 1285/5 Şubat 1896'dır.

56 VGMA, nr. 987, s. 225-226, sr. 74. Vakfiye tarihi 9 Rebîülâhir 1192 /7 Mayıs 1778'dir.

57 VGMA, nr. 582-1, s. 57, sr. 27.

(nemadan) de tekkede misafir olacak kişilere yapılacak yemek ve ekmek için harcanmasını, artanın da tekkede postnişin olan şeyhin tasarrufuna bırakılmasını vakfının şartı olarak belirlemiştir.[58] Ergiri Kesri'nin Donavat Mahallesi'nden Hüseyin Efendizâde Ahmed Reis de kurduğu vakıf ile aynı mahalledeki Halvetiyye Tekkesi'ne misafir olarak gelecek müslümanlara ikram edilecek yemek ve ekmek gibi gıdalara harcanmak üzere 1.000 kuruş para vakfetmiş; bunun da onu on bir buçuk hesabı üzere işletilmesini istemiştir.[59] Burada arka arkaya verilen üç para vakfı da bir zaviyede kalacak misafirlere yönelik hizmetler için kurulmuş; mütevazı paralarla birer uç karakolu mesabesinde olan zaviyeler ayakta tutulmaya çalışılmıştır.

Aslen, o sıralar Yanya sancağına bağlı olan Ergiri Kesri kasabasından olan ve Ohri sancağının İlbasan kasabasında oturan Ahmed Bey kızı Şefkat Hatun 1859 yılı sonlarında bir vakıf kurmuş; bu vakfı ile Ergiri Kesri kasabasının Menalat, Balortoz ve Hacı Murad Mahalleleri'ndeki mescitlerin kayyımlarının vazife ücretlerine verilmek üzere 3.000 kuruş vakfetmiştir. Şefkat Hatun vakfedilen bu paranın onu on bir buçuk hesabı üzere işletilmesini, elde edilen nemadan her üç mescidin kayyımına senede 100'er kuruştan 300 kuruş, hayatta oldukça kendisinin, vefatından sonra da evladının üzerinde olmasını istediği tevliyet vazifesi için senede 40 kuruş verilmesini istemiştir.[60]

Yanya vilayetinin Ergiri şehrinin Menalat Mahallesi'nden Haşim oğlu Haydar ve arkadaşları 500 kuruş parayı, Haydar Çavuş'un aynı mahallede yaptırdığı camideki görevliler ve hizmetler için 1863 yılında kurdukları bir vakıf ile vakfetmişler; daha sonra bu vakıf para, aynı şehrin Tekye Mahallesi'nden Mehmed Bey kızı Ayşe Hatun'un bedesten yakınındaki üç dükkân ve bir

58 VGMA, nr. 582, s. 57, sr. 28. Vakfiye tarihi Zilhicce 1264/29 Ekim-26 Kasım 1848'dir.

59 VGMA, nr. 582-1, s. 58, sr. 29. Vakfiye tarihi Evâsıt-ı Cemâziyelâhir 1265/4-13 Mayıs 1849'dur.

60 VGMA, nr. 583, s. 96, sr. 83. Vakfiye tarihi Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1276/5-15 Aralık 1859'dur.

fırından oluşan mülk gayrimenkulleri ile istibdal edilmiş, yani vakıf şartında değişikliğe gidilmiştir. Bu değişiklikle vakfedilen 500 kuruş Ayşe Hatun'a devredilmiş, karşılığında da dükkânlar vakfa geçmiş ve bunların kira gelirleri vakfa akar olarak kaydedilmiştir.[61] Ergiri sancağında bir başka vakıf da sancak merkezi olan Ergiri kasabasındaki Asım Baba Tekkesi'nde postnişin olan Süleyman Efendi oğlu Şeyh Ali Hâkî Baba tarafından 1870 yılında kurulmuştur. Şeyh Ali Hâkî Baba, Ergiri kasabasının Nebraveşte köyü bitişiğindeki Mollanî (Melalni) denilen yerde bulunan fevkânî ve tahtânî (alt ve üst kat) 3'er odası bulunan menzilini Nakşibendi tarikatına zaviye olmak ve 10.000 kuruş parayı da bu zaviyedeki hizmetler için vakfetmiştir. Bu vakıf ile bir ev tekkeye, 10.000 kuruş para da burasının ihtiyaçlarının karşılanması için vakfedilmiştir.[62]

Görice kazasına bağlı Turanî köyünden Pehlivan Beyzâde lakabı ile tanınan Ahmed Bey oğlu Ali Ağa, aynı kazanın Anburiye Köyü Camii'nde her sabah namazından sonra beş cüz Kur'ân-ı Kerim okunması ve bu cüzleri okuyan cüzhanlara vazife ücreti verilmesi, Ramazan ve Kurban bayramlarında gelip geçen misafir ve fukaraya yemek yedirilmesi gibi çeşitli hayır hizmetlerine harcanması için 1.000 esedî kuruş ile Görice'nin Teşnece köyündeki değirmen, han ve dükkândan oluşan gayrimenkullerini 1703 yılında kurduğu bir vakıf ile vakfetmiştir. Ali Ağa mütevelli tarafından gayrimenkullerin kiralanmasını, vakıf paranın da onu on bir buçuk hesabı üzere istirbah edilerek işletilmesini şart koşmuştur.[63]

İlbasan'ın Ebubekir Çelebi Mahallesi'nden Mahmud Ağa oğlu Ebubekir Efendi adına Evâsıt-ı Safer 985/30 Nisan-9 Mayıs 1577 tarihinde kurulan vakıf, Arnavutluk'ta tespit edebildiğimiz en eski tarihli para vakfıdır. Ebubekir Efendi âhir ömründe, malının üçte birini hayır için vasiyet etmiş, bununla bir mescit yaptırılmasını ve bu mescidin giderleri için de malının üçte biri

61 VGMA, nr. 989, s. 89, sr. 67. Vakfiye tarihi 20 Şaban 1279/10 Şubat 1863'tür.

62 VGMA, nr. 988, s. 132, sr. 51. Vakfiye tarihi 13 Şaban 1287/8 Kasım 1870'tir.

63 VGMA, nr. 734, s. 118, sr. 70. Vakfiye tarihi 20 Cemâziyelâhir 1115/31 Ekim 1703'tür.

olan miktarın "istiğlal ve istirbah" olunmasını, elde edilen gelirin de hâkimin tayin edeceği şekilde imam, hatip, müezzin, kayyım, mütevelli ve nâzırın vazife ücretleri ile mescidin aydınlatma ve hasır giderlerine sarf olunmasını istemiştir. Vasiyet yoluyla kurulan bu vakıf, Ebubekir Efendi'nin vefatından sonra yapılacak mescit ve onun giderlerine tahsis edilmiştir. Ebubekir Efendi'nin vefatından sonra kayıt altına alınan muhallefâtından malının üçte biri olan 46.466 akçe ayrılmış, yapılan hesaplama sonucunda bu paranın vâkıfın vasiyetinde belirttiği şartları yerine getirebilecek miktar olduğu tespit edilmiş ve vakfın kuruluşu tamamlamıştır.[64]

İlbasan kasabasının Sabuncu Hüseyin Mahallesi'nden Köle Kasım oğlu Hacı Mahmud, 1623 yılında kurduğu bir vakıf ile aynı kasabada Musalla yakınında inşa ettirdiği caminin masrafları için 5.200 akçe para vakfetmiştir. Vakfedilen paranın onu on bir hesabı (%10) üzere mütevelli tarafından işletilmesi ve elde edilen gelirden kendisinin yaptırdığı caminin imam ve hatibine günde 5'şer akçe, müezzinine 3 akçe, salâ-hân yani salâ müezzinine 1 akçe vazife ücreti verilmesi, ayrıca caminin diğer masraflarının da karşılanması vakfiyedeki şartlar arasında sıralanmıştır.[65]

İlbasan'ın Ebubekir Çelebi Mahallesi'nden Hasan oğlu Hacı Ali de 1663 yılında bir vakıf kurmuş ve aynı mahallede cami haline getirdiği mescidinin görevli giderleri, aydınlatma, sergi giderleri ve ruhuna aşr-ı şerîf okunması gibi hizmetler için 51.200 kuruş vakfetmiştir. Hacı Ali vakfettiği paranın onu on bir hesabı (%10) üzere işletilmesine ve elde edilen gelirin harcanma yerlerine, diğer şartlarla birlikte vakfiyesinde yer vermiştir.[66]

Ayakbasanzâde Mustafa Efendi'nin kızı Rabia Hatun, yaşadığı İlbasan şehrinin Sipahi Kurre Mahallesi'nde bir zaviye yaptırmış ve buradaki görevliler ve zaviyenin masrafları için 1692 yılında bir vakıf kurmuştur. Rabia Hatun bu vakfına gelir olması

64 VGMA, nr. 623, s. 65, sr. 71.

65 VGMA, nr. 624, s. 191, sr. 133. Vakfiye tarihi Evâsıt-ı Ramazan 1032/9-18 Temmuz 1623'tür.

66 VGMA, nr. 623, s. 188, sr. 186. Vakfiye tarihi Evâhir-i Ramazan 1073/29 Nisan-8 Mayıs 1663'tür.

için 90.000 akçe para vakfetmiş ve bu paranın onu on bir akçe hesabı (%10) üzere işletilmesini (istirbah ve istiğlal olunmasını), elde edilen gelirin de vakfiyede belirtilen yerlere harcanmasını istemiştir.[67]

İlbasan'ın Ebubekir Çelebi Mahallesi'nden Hacı İbrahim Timur Ağa, aynı şehrin Kalenderiye Mahallesi'nde vakıf olarak tesis ettiği zaviyedeki görevlilerin vazife ücretleri ile buradaki eğitim ve diğer faaliyetler için 1746 yılında bir vakıf kurmuştur. Vâkıf bu vakfa gelir olması için 108.000 akçe para vakfetmiş, bu paranın mütevelli tarafından "rehn-i kavî veya kefîl-i ganî ile" onu on bir akçe hesabı (%10) üzere işletilmesini, elde edilen gelirden de vakfiyede belirtilen yerlere harcama yapılmasını istemiştir.[68] Vakfın kurulduğu 1859 yılının sonlarında Rumeli vilayetinin Ohri sancağına bağlı olan İlbasan kazasının Bender-i İskender Mahallesi'nden Süleyman Ağa oğlu Mahmud Ağa 2.000 kuruş para vakfetmiş; bu paranın onu on bir buçuk hesabı üzere (%15) işletilmesini ve elde edilen gelirden, aynı kazanın Davud Bey ve Baba Geda Mahalleleri'ndeki mescitlere tayin edilecek kayyımlara senede 100'er kuruş, vakfın tevliyeti için de 25 kuruş vazife ücreti verilmesini vakıf şartı olarak belirlemiştir.[69]

Prizren sancağına bağlı Luma kazasının Lüsne köyünden Aziz oğlu İshak, Feyzullah oğlu Kadri, Bekir oğlu Bahtiyar, Hurşid oğlu Bayram ve Veysel oğlu Hasan Ağalar ortak olarak 1899 yılında bir vakıf kurmuşlar ve 3.000 kuruş parayı bu vakıf için vakfetmişlerdir. İshak Ağa ve arkadaşları vakfettikleri paranın onu on bir hesabı üzere işletilmesini, elde edilen gelirden (nemadan) senelik olarak köylerinde yeniden yapılan caminin hatibine 100 kuruş, imamına 150 kuruş vazife ücreti verilmesini ve 50 kuruşun da tamir ve bakıma ayrılmasını istemişlerdir.[70]

67 VGMA, nr. 623, s. 245, sr. 246. Vakfiye tarihi Evâil-i Cemâziyelâhir 1103/19-28 Şubat 1692'dir.

68 VGMA, nr. 624, s. 405, sr. 383. Vakfiye tarihi 5 Şevval 1159/21 Ekim 1746'dır.

69 VGMA, nr. 583, s. 138, sr. 122. Vakfiye tarihi Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1276/6-15 Aralık 1859'dur.

70 VGMA, nr. 989, s. 168, sr. 126. Vakfiye tarihi 17 Zilkâde 1316/29 Mart 1899'dur.

Prizren'in Luma kazasına bağlı Kalis nahiyesinin merkezi olan Kalis köyünden Muvakkat/Geçici Yüzbaşı Mustafa Ağa da 1899 yılında bir vakıf kurmuş ve aynı köyün Küre Mahallesi'nde yeniden yaptırılan caminin imam ve hatip ücreti ile tamir ve bakımı için 3.000 kuruş vakfetmiştir. Vâkıf, bu paranın onu on bir hesabı (%10) ile işletilmesini ve elde edilen gelirin vakfiyede belirtilen hizmetlere harcanmasını talep etmiştir.[71] Luma kazasının Bican köyünün Osman Mahallesi'nden Zeyr (Zir) oğlu Bekir Ağa 1907 yılında kurduğu vakıf ile 2.500 kuruş para vakfetmiştir. Onu on bir hesabı (%10) ile işletilecek bu paranın gelirinden, mahallesinde yeniden yaptırılan camide görevli olan hatibe senede 200 kuruş vazife ücreti verilmesini, geri kalan 50 kuruşun da caminin tamir ve bakımına ayrılmasını istemiştir.[72] Bican köyünün Taş Mahallesi'nden Rüstem Ağa oğlu Numan Ağa da 1907 yılında kurduğu vakıf için 8 adet 100'lük Mecidiye altınını (800 kuruşu) vakfetmiş; bu paranın onu on bir buçuk kuruş hesabı üzere işletilmesini ve elde edilen gelirden, aynı mahallede yeniden yaptırılan camideki hatibe ve imama 40'ar kuruş, müezzine de 20 kuruş senelik vazife ücreti verilmesini, 20 kuruşun da aydınlatma masrafına harcanmasını vakfiyesinde belirtmiştir.[73]

Bu çalışmada ele aldığımız son vakıf, Premedi kazasına bağlı Vulçeste (Vulçiste) köyünden İsmail Bölükbaşı'nın 1782 yılında kurduğu vakıftır. Bu vakıf, vâkıf İsmail Bölükbaşı'nın vasiyeti üzerine oğlu Hasan tarafından babasının vefatından sonra mahkemede tescil ettirilmiştir. İsmail Bölükbaşı sağlığında köyünde bir cami yaptırmış, bu camideki görevliler ve caminin diğer masrafları için malından 150.000 akçe parayı ayırıp, vasiyet yoluyla vakfetmiştir. Vakfedilen paranın işletilmesinin ise onu on bir hesabı (%10) üzere olması ve "mu'âmele-i şer'iyyenin ahseni ile mu'âmele edilmesi" şeklinde vakfiyede yer almıştır.[74]

71 VGMA, nr. 989, s. 195, sr. 151. Vakfiye tarihi 20 Muharrem 1317/31 Mayıs 1899'dur.

72 VGMA, nr. 990, s. 97, sr. 83. Vakfiye tarihi 19 Receb 1325/28 Ağustos 1907'dir.

73 VGMA, nr. 990, s. 58, sr. 52. Vakfiye tarihi 25 Ramazan 1325/1 Kasım 1907'dir.

74 VGMA, nr. 987, s. 259, sr. 90. Vakfiye tarihi Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1196/24 Nisan-3 Mayıs 1782'dir.

Sonuç

Günümüzde Arnavutluk sınırları içinde kalan topraklar, 15. yüzyılın ilk yıllarında başlayan fetih süreci ile Osmanlı hâkimiyetine girmeye başlamış ve 1912 yılına kadar, yaklaşık beş asır Osmanlı Devleti'nin idaresi altında kalmış; bu süreçte dinî, sosyal ve kültürel kurumlarıyla ortak bir tarih inşa edilmiştir. Osmanlı döneminde Arnavutluk'un şehir, kasaba ve köylerinde binin üzerinde sosyal, dinî ve askerî yapı inşa edilmiş olup bunların ekserisi vakıf-hayrât türü eserlerdir. Bu durum, Osmanlı'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi Arnavutluk'ta da vakıfların toplumun sosyal, dinî, kültürel ve ekonomik alanında etkin bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'de VGM Arşivi'nde yapılan genel bir taramada, Osmanlı döneminde Arnavutluk'ta kurulan 178 vakfın kaydına rastlanmıştır. Tespit edilen bu vakıfların 32'sinin (%18) vakıf gelirlerinin ya tamamı ya da bir kısmı paradan oluşmaktadır. Para vakfı (nukûd-ı mevkûfe) olarak tanımlanan bu vakıfları, Arnavutluk'un farklı şehirlerinde kimi yerde tek başına kimi yerde de bir gayrimenkulle birlikte vakfedilmiş olarak görüyoruz. İncelenen vakıflar içinde gelirleri vakfedilen paranın işletilmesi yani istirbah ve istiğlal olunması sonucu elde edilen gelir (nema) olan vakıfların hizmet alanları daha çok dinî, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarından oluşmaktadır. Özellikle cami, mescit gibi ibadethanelerdeki görevlilerle, mektep-medrese gibi eğitim kurumlarındaki görevlilerin maaşları, tekke-zaviyelerdeki şeyh, derviş ve misafirlerin ihtiyaçlarının karşılanması, cami, mescit, zaviye, mektep ve kaldırım gibi dinî ve sosyal yapıların yapılması gibi hizmetler dikkati çekmektedir.

Arnavutluk'taki vakıf kurucuları genel olarak yerel ailelerden askerî sınıfa katılan kimselerdir. Bu yönüyle vakıflar, Arnavutluk'taki yerel hanedan ailelerinin devlet ve halk arasında meşruiyetlerini sağlamak için bir araç olmuştur. Toptanîzâdeler, Barkinîzâdeler, Kaplan Paşazâdeler, Mahmud Paşazâdeler ve Mehmed Paşazâdeler buna örnek verilebilir. Arazinin daha çok

engebeli ve toprağın kısıtlı olması ya da toprak ve çiftliklerin belli başlı ailelerin elinde toplanması, vakıfların gelir kaynakları arasında paranın da vakfedilmesine yol açmıştır. Benzer durumları Rumeli'nin diğer şehirlerinde de görmek mümkündür.

Arnavutluk'ta tespit edilebilen en eski tarihli para vakfı 1577 tarihlidir. Bu vakıf İlbasan'ın Ebubekir Çelebi Mahallesi'nden Mahmud Ağa oğlu Ebubekir Efendi'nin 46.466 akçenin vakfedildiği vakıftır. Osmanlı döneminde Arnavutluk'ta kurulan para vakıflarının kurucularından 5'i kadındır. Tespit edilen 32 vakıf içinde vakfedilen para miktarı, farklı zamanlardaki para cinslerine göre; 286.932 kuruş, 8 adet 100'lük Mecidiye altını ve 706.466 akçedir (1 kuruş 120 hesabı üzerinden 5.887 kuruş). Vakfedilen bu paraların işletilme usûlleri diğer Osmanlı şehir ve kasabalarındaki para vakıfları ile benzerlik göstermektedir. Vakıf paraların istirbah ve istiğlal yani işletilme oranı genelde onu on bir (%10) ve onu on bir buçuk (%15) hesabı üzeredir. Vakfedilen bu paraların işletilmesi ile bir taraftan vakıf hayrâtın devamlılığı ve hizmetlerini sürdürmesi sağlanmış, diğer taraftan da toplumun nakit para ihtiyacı kredi olarak karşılanmıştır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

BOA, Başkanlık Osmanlı Arşivi. C.ML, 615/25378; C.ML, 225/9352; HAT, 37/1867; AE.SMHD.I, 185/14366; TSMA.e, 790/94.

VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. Defter No (nr.): 623, sayfa (s.) 65, sıra (sr.) 71; nr. 582, s. 57, sr. 28; nr. 582.1, s. 57, sr. 27; nr. 582-1, s. 58, sr. 29; nr. 583, s. 138, sr. 122; nr. 583, s. 96, sr. 83; nr. 605, s. 174, sr. 243; nr. 623, s. 245, sr. 246; nr. 623, s. 272-273, sr. 293; nr. 623, s. 65, sr. 71; nr. 623, s. 188, sr. 186; nr. 623, s. 239, sr. 237; nr. 623, s. 300-301, sr. 311; nr. 624, s. 191, sr. 133; nr. 624, s. 336, sr. 304; nr. 624, s. 405, sr. 383; nr. 734, s. 118, sr. 70; nr. 738, s. 25-28, sr. 18; nr. 987, s. 147, sr. 48; nr. 987, s. 147-148, sr. 48; nr. 987, s. 225-226, sr. 74; nr. 987, s. 259, sr. 90; nr. 988, s. 103, sr. 36; nr. 988, s. 97, sr. 33; nr. 988, s. 132, sr. 51; nr. 989, s. 168, sr. 126.2; nr. 989, s. 89, sr. 67; nr. 989, s. 14-15, sr. 11; nr. 989, s. 195, sr. 151; nr. 990, s. 97, sr. 83; nr.623, s. 272, sr. 292; nr. 627, s. 266, sr. 146; nr. 725, s. 323; nr. 738, s. 31-032, sr. 20; nr. 180, s. 148, sr. 1162; nr. 183, s. 86, sr. 673; nr. 628, s. 483, sr. 251; nr. 990, s. 50, sr. 41; nr. 629, s. 671, sr. 463; nr. 744, s. 10, sr. 4.

Araştırma Eserleri ve Makaleler

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri- Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk*. IV (4-5-6. Kitap). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2. Baskı, 2000.

Bulut, Mehmet (ed.), *Osmanlı Dönemi Rumeli Para Vakıfları*, haz. Hüseyin Çınar – Rahman Ademi – Ahmet Demir – Aydın Kudat – Mehmet Doğan – Cem Korkut – Mevlüt Çam – Mehmet Tuğrul. 12 Cilt. İstanbul: İZÜ Yayınları, 2019.

Bilge, Mustafa L. "Arnavutluk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*. 3/383-390. TDV Yayınları, 1993.

Çam, Mevlüt. "Berat (Arnavud Belgradı) Vakıfları Üzerine Bir Değerlendirme". *Vakıflar Dergisi* 50 (Aralık 2018), 135-150.

Çınar, Hüseyin – Koyuncu Kaya, Miyase. *Vakıflar Kaynakçası.* Ankara: VGM Yayınları, 2015.

Çizakça, Murat. İslâm Dünyasında Vakıflar. çev. Elif Süreyya Genç. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yay., 2017.

Döndüren, Hamdi. "16. Yüzyıl Kültürümüzde Finansman ve İstihdam Politikası", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 7/7 (1998), 59-76.

Hallaçi, Rudina. *Osmanlı Dönemi Arnavut Vakıfları (XVII-XIX. Asırlar)*. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

İnalcık, Halil. *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, 1987.

İpşirli, Mehmet. "Avârız Vakfı". *DİA*. 4/109. TDV Yayınları 1991.

Kaçeli, Behar. *Osmanlı Döneminde Tiran (XIX. Yüzyıl).* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Kiel, Machiel. "Tiran". *DİA.* 41/193-195. TDV Yayınları 2012.

Koyuncu Kaya, Miyase. "Vakıf Kurucusu Olarak Osmanlı Esnafı". *Vakıflar Dergisi* 42 (2014), 35-50.

Kurt, İsmail. "Para Vakıfları ve Davut Paşa Mahkemesi'nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri". *Prof. Dr. Sacit Adalı'ya 65. Yaş Armağanı.* İstanbul, 2010.

Kurt, İsmail. *Para Vakıfları, Nazariyat ve Tatbikat.* İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî.* 3. cilt. haz. Nuri Akbayır, çev. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996.

Özcan, Tahsin. *Osmanlı Para Vakıfları: Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği.* Ankara, 2003.

Tabakoğlu, Ahmet. "İslâm Dünyasında Para ve Bankacılık Tecrübesi". İktisat Tarihi- Toplu Makaleler-I. İstanbul: Kitabevi, 2005.

Turan, Ömer – İbrahimgil, M. Zeki. *Balkanlardaki Türk Mimarî Eserlerinden Örnekler*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2004.

Yediyıldız, Bahaeddin. *XVIII. Yüzyıl Türkiye'de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi*. Ankara, 2003.

Yediyıldız, Bahaeddin. "Vakıf/Tarih". *DİA,* 42/479-480. TDV Yayınları, 2012.

Yediyıldız, Bahaeddin. "Vakıf", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, 13/153-172. MEB Yayınları, 1986.